

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 34

ZATERDAG 26 AUGUSTUS 1933

DETAIL VAN EEN DER VIER GALERIJEN IN HET KLOOSTER ST. TROPHIME TE ARLES
(BIJ HET ARTIKEL: ARLES, WAAR ALLE EEUWEN ELKAAR ONTMOETEN)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË (GEÏLL.), DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (9)	BLZ. 404—405
ARLES, WAAR ALLE EEUWEN ELKANDER ONT- MOETEN (GEÏLL.), DOOR NINA J. DIJKSTRA.	BLZ. 403, 406—409
ZIJN LAATSTE PROOF, DOOR H. E. KUYLMAN	BLZ. 409—410
INDISCHE VRUCHTEN (GEÏLL.), DOOR DR. B. POLAK	BLZ. 410—412
DE FUUT VAN DROEVENDAL (GEÏLL.), DOOR R. J. DE STOPPELAAR	BLZ. 413—414
GESNERIA'S (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 414

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar Rokin 74—76, Amsterdam. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middelieeuwsch Italië

9) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

VIER jaar later, in 1456 droeg onze prelaat reeds den kardinaalshoed. Te Siena had men geen aanleiding om dit feit met groote vreugde te vieren, want gedurende den tijd dat hij kardinaal was, had Piccolomini nog geen enkele maal zijn vaderstad bezocht.

Erger nog, men verdacht den kardinaal, de hand te hebben gehad in de samenzwering der edelen tegen de regeering in 1455. Het Sieneesche volk veroordeelde eenige edelen ter dood, vele anderen tot levenslange verbanning en de overigen tot hooge boeten.

Tot de laatstgenoemden behoorden heel veel bloedverwanten en vrienden van den kardinaal, zoodat de verhouding tusschen Siena en Aeneas Sylvius verre van aangenaam was.

Toen het conclave van 1458 kardinaal Piccolomini tot paus had verkozen, liep het Romeinsche volk naar de St. Pieterskerk, juichende: „Siena, Siena, gelukkig Siena, verheug u, Siena!”

Siena was wellicht minder verheugd dan wel trotsch op deze verkiezing. Toen de gewichtige tijding in de stad was vernomen, luidden de klokken, klonken trompetten en keteltrommen, men hield des avonds een feest onder fakkellicht en op de piazza werd een mysteriespel vertoond. De regeering benoemde een speciale balia van 8 leden, die de feestelijkheden zou leiden. Steeds tuk op vermaak, vierde Siena feest tot aan den dag, dat de nieuwe paus gekroond werd.

In de kathedraal hing men het op zijde geschilderde wapen van Piccolomini: een gelijkarmig lazuren kruis op een zilveren veld, omringd door vijf halve manen. Toen het wapenschild naar de kathedraal werd gedragen, bevonden zich de bloedverwanten van den paus en eenige Tolomei in den plechtigen stoet. De hoogmis werd gelezen door den bisschop van Grosseto, een vriend van Piccolomini. Opdat de paus althans ten deele zijn grieven over de verongelijking der gentilomini zou vergeten, besloot de balia het geslacht Piccolomini tot de ambten toe te laten.

Acht notabelen werden met een gevolg van 112 ruiters naar Rome gezonden, om den paus plechtig te begroeten en hem kostbare geschenken aan te bieden.

De legatie was in rijk ornaat en zag er schitterend uit, zoodat Piccolomini zich niet over zijn landgenooten behoefde te schamen.

De eenige humanist uit geheel Siena, de staatssecretaris Agostino Dati, richtte in sierlijk Latijn het woord tot den paus en kweet zich uitmuntend van zijn taak. Op de persoonlijke audiëntie bood hij Pius de gelukwensen aan namens den Sieneeschen studio.

De paus ontving de gezanten weliswaar zeer hoffelijk, maar

de concessies, die de Signoria aan zijn familie had verleend, bevredigden hem geenszins, hij eischte herstel in rechten voor den geheelen adel, algeheele amnestie.

Deze voorwaarden kon de volksregeering niet aanvaarden; dit zou gelijk staan met abdicatie, en den toestand volkomen wijzigen ten voordeele van den adel, die reeds vijftig jaren lang van de regeering was uitgesloten.

Den negenden December zond de Signoria wederom een gezantschap naar den paus, maar Pius verklaarde, dat zijn besluit onherroepelijk was, dat hij van de gestelde voorwaarden niet zou afwijken.

De situatie was voor Siena zeer moeilijk, want Florence, gebruik makend van de verwijdering tusschen den paus en zijn vaderstad, trachtte bij hem in de gunst te komen, hetgeen de Sieneezen natuurlijk zeer ongerust stemde.

Na langdurige onderhandelingen besloot de balia den 22en Januari, zooveel mogelijk de wenschen van den paus in te willigen, en de edelen, te Siena geboren en in de stad woonachtig, tot ambten benoembaar te verklaren, op voorwaarde, dat zij verdeeld zouden worden over drie volkspartijen. Slechts eenige bijzonder gehate geslachten bleven van dit recht uitgesloten.

Tijdens deze onderhandelingen verliet de paus Rome, om over Perugia en Florence naar Mantua te reizen, waar het congres beslissen zou over zijn hoogste ideaal, den kruistocht tegen de Turken. Of hij onderweg Siena zou aandoen, hing af van de geneigdheid der Sieneesche regeering tot concessies aan den adel.

Het besluit der balia van 22 Januari bevredigde hem wel niet geheel en al, maar hij zag hierin den goeden wil der Sieneezen, en beloofde daarom Siena te zullen aandoen.

Na een schitterenden intocht in Perugia reisde Pius den 19en Februari via Chiusi en Sarleano naar de plaats waar hij zijn jeugd had doorgebracht, naar Corsignano. Ouders had hij niet meer, zijn moeder was vóór vier jaar gestorven, zijn vader acht jaar geleden. Te Sarleano woonde alleen zijn zuster Laudemia op zeer bescheiden voet en met een talrijk gezin.

Te Corsignano leefde nog pastoor Petrus, de allereerste leermeester van Aeneas, die hem in zijn klein kerkje ontving.

Ofschoon Pius slechts 53 jaar oud was, zag hij er uit als een grijsaard. Hij was klein van postuur en zijn vroeger zoo krachtige gezondheid had hij geheel verloren. Hij was vroeg grijs geworden, zag er vermagerd en bleek uit en zijn gelaat droeg de kenteekenen van een sleepende ziekte.

Op zijn reis naar Engeland had hij tijdens een storm op zee de gelofte afgelegd, een pelgrimstocht te ondernemen naar een kerk van de Moeder Gods in Schotland. Hij begaf zich barrevoets daarheen, ofschoon de grond bevroren was. De kou, die hij opdeed, had ernstige gevolgen, want sinds dien tijd leed hij aan podagra, galsteenen en voortdurenden hoest. Hij wist zijn lijden echter met groote geestkracht te dragen, zoodat zijn omgeving alleen uit de bleeke gelaatstint kon vermoeden, dat de paus zwaar ziek was. Ook in andere opzichten wist hij zich buitengewoon te beheerschen, want, hoewel van nature opvliegend, wist hij zijn toorn in te houden en was hij genadig voor zijn onderdanen.

Slechts in één opzicht kon hij zich niet in toom houden, namelijk in zijn uitgaven. Altijd verkeerde hij in geldzorgen, altijd zat hij in de schuld en nochtans beraamde hij steeds weer nieuwe kostbare plannen.

In zijn geboorteplaats las de paus de mis op den 22en Februari en reeds toen was hij voornemens het arme dorpje in een stad te doen veranderen, die naar hem Pienza zou heeten. Hij gaf last voorbereidingen te treffen voor het bouwen van een prachtige kathedraal en een bisschoppelijk paleis.

Het spreekt van zelf, dat dit voornemen van den paus niet goedgunstig werd ontvangen in het naburige Siena, dat in zekere mate het bouwen van een nieuwe stad beschouwde als Piccolomini's wraak op de democratische republiek.

Toen Pius drie dagen later te Siena aankwam, werd hij met eerbetoon, maar koel ontvangen. De paus hield verblijf in het versierde bisschoppelijke paleis en de terughoudendheid der bevolking bemerkend, trachtte hij den onaangename indruk, die zijn beschikkingen te Corsignano zouden kunnen wekken, uit te wischen, hij zweeg over zijn eischen voor emancipatie der edelen en betoonde zich zeer welwillend en genadig.

Op den Zondag Laetare wijdde hij in de kathedraal een

gouden roos en schonk haar aan den priore der balia, Niccolo Buonsegni, ofschoon deze uit een geslacht van riformatori stamde en dus een tegenstander van de edelen was. Tijdens den kerkdienst hield hij een lange redevoering over de grootheid en den roem van Siena en noemde de namen der mannen, die zich voor het welzijn van het vaderland in het verleden het verdienstelijkst hadden betoond. Hij smeekte ten slotte den Almachtige, hem bij te staan in den veldtocht tegen de Turken, opdat deze groote onderneming zou slagen en zoodoende ook hij, als paus Pius II, zou kunnen bijdragen tot den roem van zijn vaderstad.

Buonsegni, vergezeld door zes kardinalen en gevolgd door het prachtige processie, begaf zich met de gouden roos naar een raadhuis, waarna zij nog door de straten werd rondgedragen.

De paus hield tot aan het voorjaar te Siena verblijf, ontving daar verschillende deputaties inzake den kruistocht en hield eenige schitterende redevoeringen. Eerst den 15en April, dus juist voor zijn vertrek, deelde hij de balia zijn wensch mede betreffende het veranderen der voorschriften tegen den adel. Hij dankte voor het herstel in rechten van het geslacht Piccolomini, maar verlangde gelijke concessies voor alle edelen en wenschte tevens, dat de partijen, de oorzaak van eeuwige twist en tweedracht, zouden worden opgeheven.

Overigens gedroeg de paus zich bij deze onderhandelingen volkomen loyaal tegenover het volk. Want toen de voorman der edelen zich tot hem wendde met het verzoek om hulp, ingeval zij erin zouden slagen, met den steun van de lagere volksklassen de regeering omver te werpen, antwoordde Pius, dat hij zich met dit soort intrigues niet kon inlaten. Hij wilde geen complotten, maar streefde ernaar, zijn plannen in der minne te verwezenlijken.

Eenige malen werd de volksvergadering bijeengeroepen, waaraan de eischen van den paus werden voorgelegd, doch de oppositie was sterk, en somde al de gewelddaden en onrechtvaardigheden op, die de adel had begaan, toen deze het bewind in handen had. Na langdurige onderhandelingen kwam men echter overeen, dat de edelen toegelaten werden tot alle ambten en functies, onder voorbehoud, dat zij bij sommige ambten slechts een vierde, bij andere niet meer dan een achtste der plaatsen zouden mogen bezetten.

De paus was door deze concessies niet geheel en al bevredigd, maar hij nam ze toch aan, in de hoop op verdere tegemoetkomingen. Als bewijs van erkentelijkheid voor het Sieneesche volk, wellicht om Siena te verzoenen met de stichting van het bisdom Pienza, verleende hij aan de Sieneesche kathedraal den rang van metropolitaankerk en schonk bovendien aan de republiek het stadje Radicofani als eeuwigdurend leen.

Ten slotte vertrok hij den 23en April uit Siena en de Signoria herademde na dit langdurig verblijf van den hoogen, maar niet zeer welkomen gast.

De verhouding tusschen Pius en Siena was voorloopig verbeterd, maar de paus was zeer veeleischend en kwam spoedig weer met nieuwe verlangens.

Bij het organiseren van een veldtocht tegen de Turken verlangde hij de hulp van Italiaansche steden. Zijn eischen waren echter buitensporig hoog, hij verlangde aanzienlijke fondsen voor den kruistocht. Siena hield zich, evenals Florence en Milaan, afzijdig, om zoodoende den paus tot concessies te bewegen. De republiek was verarmd, de oude handel in andere handen overgegaan, de veelvuldige binnenlandsche onlusten hadden de economische grondvesten van Siena ondermijnd.

De paus wilde hier niet naar hooren, hij verweet den Sieneezen hun ondankbaarheid, werd boos en uitte bedreigingen. Na lang loven en bieden verplichtte de republiek zich, 10.000 dukaten te betalen voor den oorlog tegen de Turken.

De paus was niet tevreden met dit offer, maar aanvaardde het toch.

Overigens was er niemand in Europa voor dezen kruistocht te vinden. Op het tijdstip echter, dat door de wilskracht van den paus de organisatie van den veldtocht te Ancona een aanvang nam, overleed Pius II en zijn ideaal werd niet meer verwezenlijkt.

Toen hij zijn einde voelde naderen, zei hij bedroefd bij het zien van de Venetiaansche schepen: „Vroeger miste ik de vloot, thans mist de vloot mij”. —

Het plan, zijn geboortedorp Corsignano in een kunstzinnig

gebouwde stad te veranderen, hield Piccolomini reeds bezig, toen hij aartsbisschop van Siena en later, toen hij kardinaal was, maar tot de uitvoering van dit project ging hij eerst over in 1459.

Het geheele plan en de uitvoering hadden iets moderns, iets Amerikaansch over zich en deze tijden kunnen geen tweede voorbeeld aanwijzen van zulk een koortsachtige, economisch door niets gemotiveerde bouwwoede. Binnen drie jaren werden de gedurfde plannen van den ouden, lijdenden paus uitgevoerd.

In dit korte tijdsbestek werden in het Toscaansche dorpje monumentale gebouwen opgericht: een kathedraal, een pauselijk paleis, een raadhuis, een paleis voor den bisschop en een reeks particuliere gebouwen van allerlei soort, waaronder vermeld dient te worden het woonhuis van den kardinaal uit Pavia, den vriend en gunsteling van den paus.

De reusachtige kosten dezer fantasie van den afgeleefden humanist werden gedekt uit de pauselijke schatkist, en Piccolomini liet zelfs particulieren, in het bijzonder bloedverwanten, die daar huizen wilden bouwen, belangrijke subsidies toewijzen. In de pauselijke rekeningen kan men vinden, dat Salomone Piccolomini honderd dukaten ontving om den gevel van zijn huis te verbouwen en de bank van Spannochchi heeft verschillende bedragen uitbetaald voor vijftien nieuwe gebouwen te Pienza.

De paus wist zijn kardinalen en hovelingen te bewegen, daar huizen neer te zetten, wat stellig geen aangename plicht voor hen geweest moet zijn.

In de bul van 13 Augustus 1462 verleende hij zijn geboorteplaats stadsrechten en Campano, de hofpoëet en geschiedschrijver der Roomsche Curie, bezong Pienza in voorbeeldige hexameters.

De grijsaard had echter geen rekening gehouden met zijn krachten. De pauselijke kas kon dergelijke uitgaven niet bekostigen, vooral, waar de voorbereiding van den kruistocht tegen de Turken eveneens enorme sommen verslond. Spoedig, reeds in 1463, begonnen de werkzaamheden in Pienza te verminderen, de koorts was voorbij. Pienza bleef, wat het vroeger was, een dorp zonder handel, zonder industrie, zonder eenigen grondslag voor verdere ontwikkeling. De gebouwen, die getuigen van den trots van een man die op hoogen leeftijd een langgekoesterd, stout plan in daden omzette, zijn thans slechts een herinnering aan een eens gedroomde grootheid.

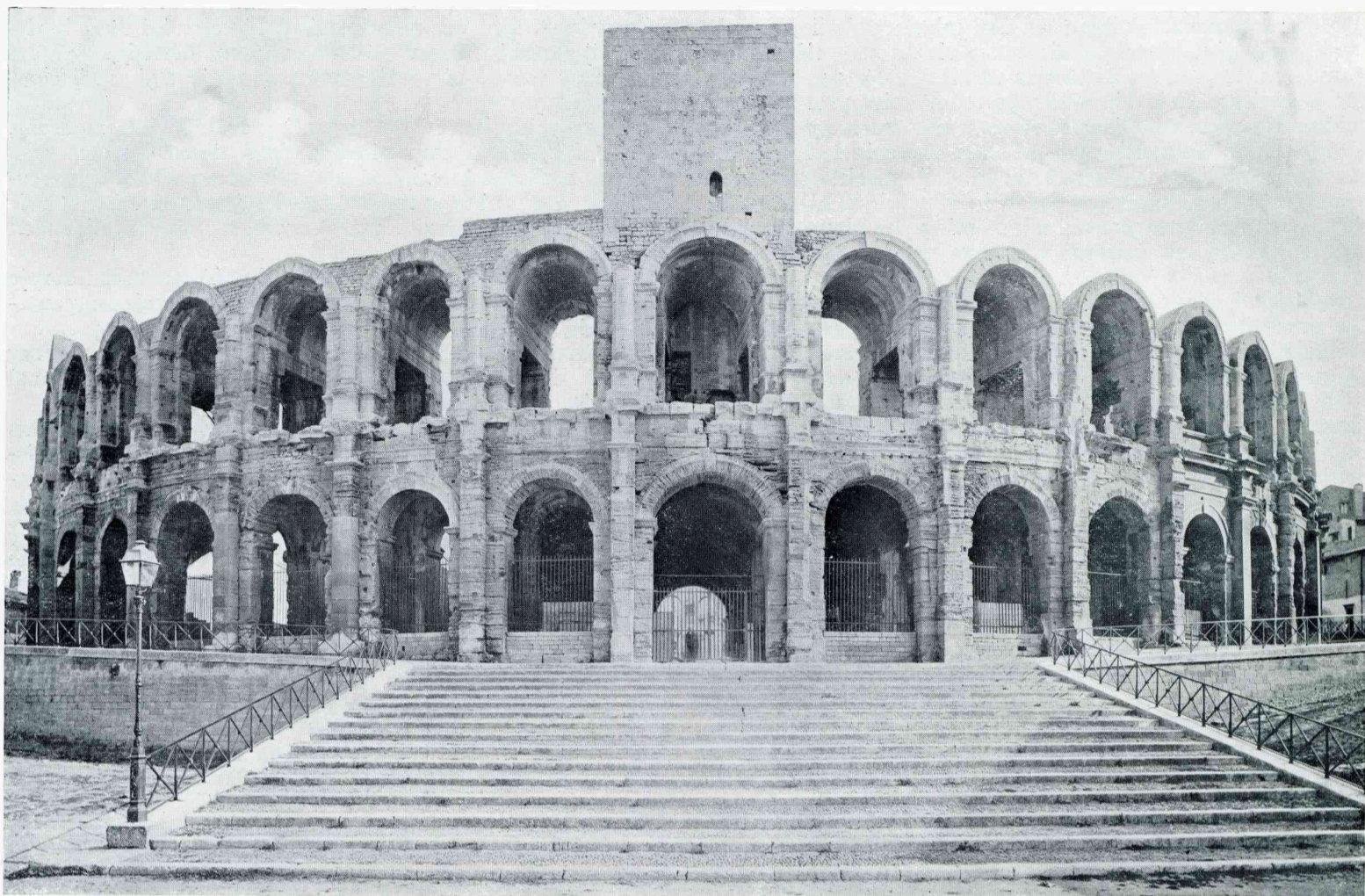
De uitvoering der bouwwerken droeg de paus niet op aan een Sienees, maar aan den beroemdsten Florentijnschen architect uit die dagen, Bernardo Gambarelli, genaamd Rossetino. Bernardo was ook opperbouwmeester van de kathedraal te Florence en een vertegenwoordiger van den nieuwen renaissancestijl, waarvoor de paus als humanist natuurlijk het meest moet hebben gevoeld.

Het is begrijpelijk, dat een potentaat, zoo ontwikkeld, zoo doordrongen van den geest des tijds als Pius II, den architect niet geheel de vrije hand liet, maar elk bouwplan grondig met hem bestudeerde en dat de bouwstijl van Pienza een compromis is tusschen de idealen van den paus en van Rossetino.

Wellicht heeft Pius zich het warmst geïnteresseerd voor het andere groote gebouw te Pienza, het raadhuis, dat hij in zijn memoires met veel enthousiasme beschrijft. Hij is verrukt over het feit, dat men aan den eenen kant een uitzicht heeft tot aan de bergen van Pistoja, aan den anderen kant tot de Apennijnen en dat het oog zich verlustigen kan in het panorama van het dal van Chiana en van Val dell' Orcia, terwijl de beboschte Monte Amiata den gezichtskring afsluit.

(Slot volgt)

Ontvangen boek. Bij de N.V. Technische Boekhandel en Drukkerij J. Waltman Jr. te Delft verscheen van de hand van Mr. Dr. Th. F. J. A. Dolk, secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap Delfland: „De Geschiedenis van het Gemeenlandshuis van Delfland te Delft”, uitgegeven in opdracht van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Delfland. De lezer zal waarschijnlijk reeds weten, dat het in rijken, laat-Gotischen stijl opgetrokken Gemeenlandshuis aan de Oude Delft in de jaren 1931—1933 een grondige restauratie heeft ondergaan, die zoowel geboden was om het huis tegen verval te behoeden als om het beter dienstbaar te maken aan zijn bestemming. Wie belangstelt in de geschiedenis van dit gedenkwaardige gebouw, vindt in het boek van Mr. Dolk een rijk gedocumenteerd, prettig leesbaar werk, dat in extenso alle wederwaardigheden behandelt, aan het huis in den loop der eeuwen overkomen.

DE ARENA TE ARLES

Arles, waar alle eeuwen elkander ontmoeten

DOOR NINA J. DIJKSTRA

OP mijn doorreis naar het Zuiden breng ik een kort bezoek aan de beide Fransche stadjes, Avignon en Arles. Een oponthoud van een paar uur te Avignon was wel de moeite waard, toch vond ik het stadje niet sympathiek genoeg om er een hôtél voor den nacht op te zoeken. Dus reis ik op goed geluk 's avonds maar door naar Arles. Maar of het daar genoegelijker is, dat moet ik afwachten. Maar ziet, zoo druk en nuchter als de aankomst in Avignon was, zoo rustig en poëtisch is de binnenkomst in Arles. Dat komt ook wel omdat hier het station een eind buiten het plaatsje ligt en omdat er juist nu gouden avondlicht over de stille velden straalt. En ook omdat men van het station komende het oude stadje binnenkomt en van het nieuwere en drukke gedeelte niets bemerkt. Ik ga langs oude stadswallen, door een poort en dan door nauwe stille straatjes, tot ik opeens, bij verrassing, sta voor het groote Amphithéâtre, dat daar, reusachtig van omvang, ligt in het midden van de oude stad. Wel wist ik dat Arles een interessante plaats is, waar men nog overblijfselen van Romeinsche bouwwerken

vindt, maar ik was niet voorbereid op het aantreffen van een zoo machtige getuige van dien ouden tijd. De onverwachte ontmoeting, midden tusschen de smalle straatjes en lage huisjes, met de eerste Arena die ik van nabij en met eigen oogen aanschouw, is niet alleen verrassend, maar ook eenigszins verbijsterend. De geweldige muren van het Romeinsche kunstwerk vullen het gansche plein. Het antieke gevaarte staat daar, als bij toeval terecht gekomen te midden van een omgeving waarin het niet past. De lage smalle huisjes, die een kring rond het enorme gebouw vormen, lijken poppenwinkjes, dicht opeen gebouwd, tegen elkander gedrongen als angstige kinderen, alsof zij bang waren voor het vreemde bouwwerk in hun midden. Het oeroude monument, half vergaan symbool van een dood verleden, staat daar nochtans geladen met het leven van vele voorbijgegangene eeuwen. Dat straalt als een ongeziene doch machtige kracht van de brokkelige muren uit. Door nog meer smalle straatjes kom ik dan op de Place du Forum, waar ik mijn hôtél vind. Het is reeds te laat en te donker om de stad nog verder te verkennen. Maar de ontmoeting met de machtige Arena doet mij met verlangen en ongeduld naar een nieuwen ontdekkingsdag uitzien. Arles is een plaats waar alle eeuwen elkander ontmoeten en de hand reiken. Ja, in de naaste omgeving doen zelfs vóórhistorische tijden nog hun stem vernemen, hoewel zwak en overstemd door het geluid van latere eeuwen. Het oorspronkelijke Arles stamt uit den Griekschen tijd. Later komen de Romeinen er zich nederzetten en onder Keizer Augustus worden er de voornaamste bouwwerken opgericht: het Amphithéâtre, het Théâtre, het Forum en de Ramparts of stadswallen. Een van de beroemde Romeinsche begraafplaatsen vindt men nog te Arles onder den naam van Alicamps (Elyseesche velden). Ook werden er door de Romeinen belangrijke wegen door de omringende landstreek aangelegd. Een Grieksch geestelijke, St. Trophime, komt aan Arles den Christelijken Godsdienst brengen en het later opgerichte klooster met kerk werd aan dezen heilige gewijd¹⁾. De oude kerk St. Anne, waarin nu het museum Lapidaire gevestigd is, is een

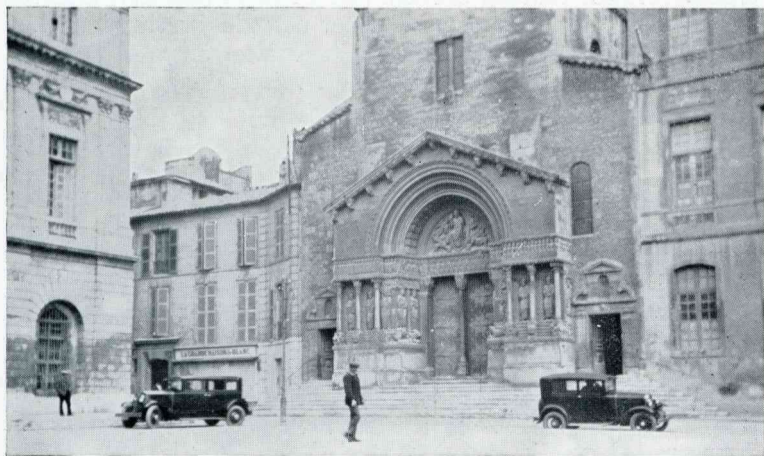

Foto N. J. Dijkstra

PLACE DE LA RÉPUBLIQUE MET DE ST. TROPHIME TE ARLES

1) Zie: Arles et Environs (la Vie en Provence) van J. Bourrilly.

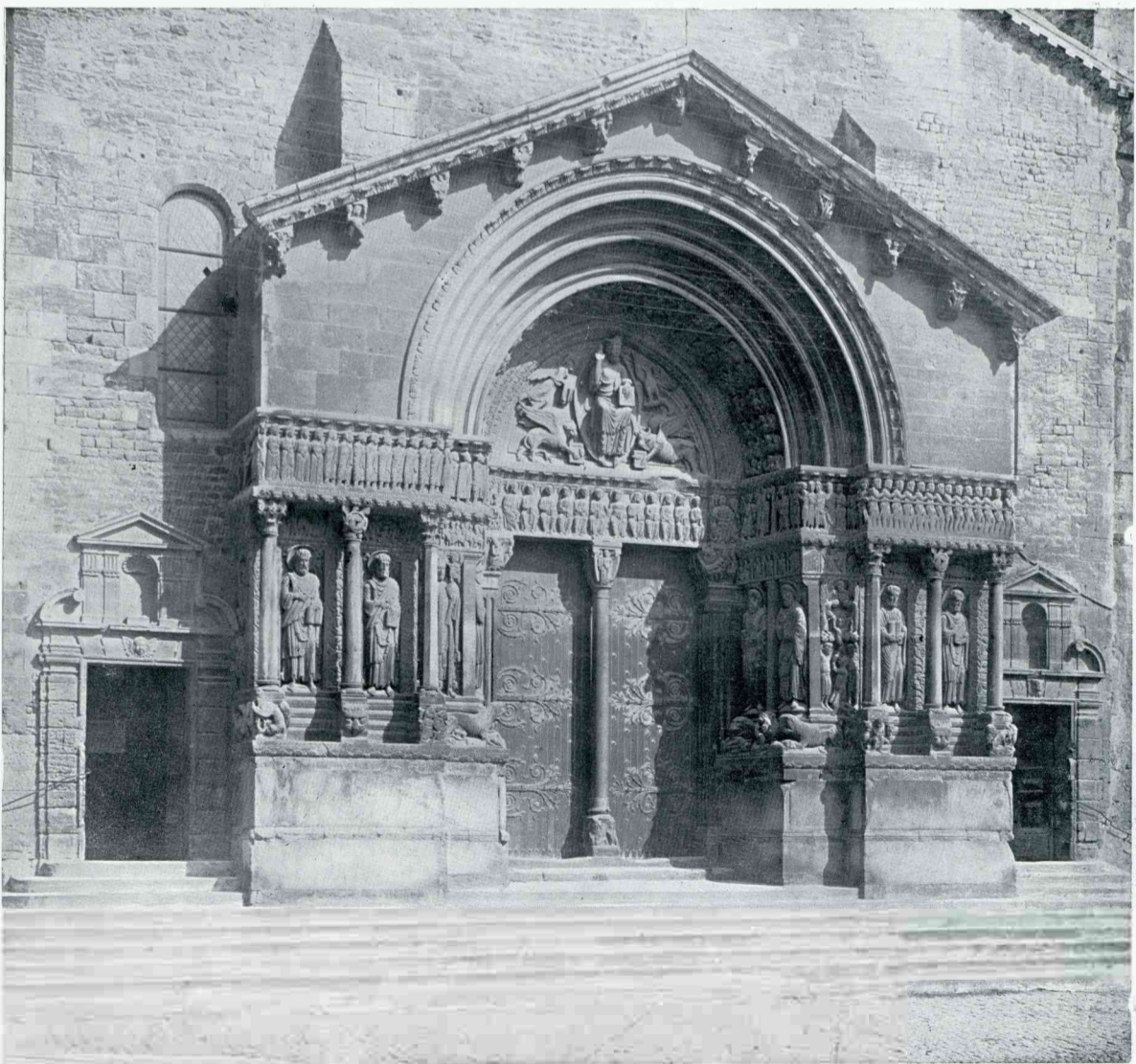
interessant bouwwerk in Middeleeuwsch Gothischen stijl. En als men door Arles' nauwe straatjes wandelt, dan kan men menigen ouden gevel uit de XVde, XVIde, XVIIde en XVIIIe eeuw ontdekken. ☼ Zoo is Arles dus een stadje waar men alle tijdperken vertegenwoordigd vindt. En overal is men aan het restaureeren om al die oude, wankelende eeuwen in het leven te houden. Voor het nieuwe Arles, het Arles van de jongste eeuw, is het in stand blijven van die oeroude krakende levens een bron van bestaan. Want zij lokken en trekken den vreemdeling met onweerstaanbare bekoring . . . ☼ Den volgenden morgen ga ik het stadje nader verkennen. Het is helder zonnig voorjaarsweer en de Place du Forum baadt in lentezon. Hier op deze plek was vroeger het oude Romeinsche Forum en in een van de muren van het hôtel du Nord ziet men nog twee zuilen uit dien ouden tijd, terwijl in de kelders van het hôtel en ook van enkele der omliggende huizen nog overblijfselen van oude Romeinsche galerijen te vinden zijn. ☼ Ik ga nu eerst op zoek naar het postkantoor en het Syndicat d'initiative en vind beide aan de Place de la République, het middelpunt van Arles. Rond dit stadsplein, waar een Egyptischen obelisk met fontein

IN HET ROMEINSCHE THEATER TE ARLES

was de ingang voor het gewone publiek. In de halfcirkelvormige ruimte beneden de zitplaatsen speelde het orkest en daar werden ook de dansen uitgevoerd. Daarachter zag men het zware gordijn, dat pas werd weggetrokken als de eigenlijke voorstelling begon. Het hing in een diepe gleuf, die men nog zien kan, een eindje in den grond. Tusschen

is opgericht, staan het Hôtel de Ville, de oude kerk van het klooster St. Trophime, het Museum Lapidaire en menig ander fraai gebouw. Over ieder van deze bouwwerken met hun beeldhouwwerk, versiering en oude geschiedenis zou men een boekdeel kunnen vullen. ☼ Voorloopig laat ik evenwel het klooster en het museum liggen en ga op zoek naar de Arena, die mij den vorigen avond zoo verrast heeft. Maar de doolhof van smalle straatjes brengt mij eerst aan het oude Romeinsche Theater en dus ga ik door een brokkelige poort het terrein, dat bezaaid is met steenen en afgebroken zuilen, binnen. In het Westelijk gedeelte zijn er halfcirkelvormige steenen banken, vele rijen boven elkander, daar zat in die ouden tijden het publiek en keek naar de voorstelling. En ook ik zet mij er neder en verdiep mij in die langvervlogen dagen . . . ☼ Daarginder, links, door die stevige poort met vierkanten toren, daardoor kwamen de machtige keizers en de voorname lieden, daardoor kwam eens, in de vierde eeuw, Keizer Constantijn, het theater binnen. En daar recht tegenover, bij die drie nu brokkelige hoogpoorten, daar

DE INGANG VAN DE KATHEDRAAL ST. TROPHIME TE ARLES, DATEEREND UIT DE TWAALFDE EEUW

Foto N. J. Dijkstra

HET OUDE THEATER TE ARLES

het gordijn en de Korinthische zuilen, waarvan er nog twee omhoog staan, op een langwerpige, nu met gras begroeide plek, hadden de vertooningen plaats. ☒ Zoo zit ik op de oude steenen cirkelbanken en droom van die verre tijden. Heerlijk is het er in de volle zon en zoo rustig. Een open plek gronds, midden in het oude Arles, zoo stil, dat men er de stem van het verleden beluisteren kan. Tusschen de zonbeschenen steenen trilt nog na het leven van die voorbijgane langvervlogen dagen. Hier nemen verre vreemde tijden

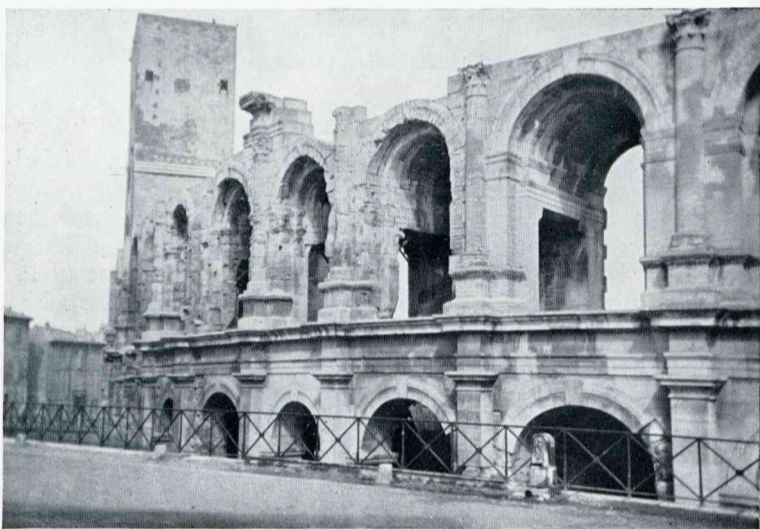

Foto N. J. Dijkstra

HET UITWENDIGE VAN DE ROMEINSCHE ARENA TE ARLES MET VERDEDIGINGSTOREN

gestalte aan, hier trekken aan het geestesoog, in kleurige tafereelen, de oude afgeleefde eeuwen, verjongd voorbij. ☒ Maar ik moet verder, er is nog veel te zien. ☒ Dan kom ik aan de Arena en evenals den vorigen avond geraak ik onder den indruk van de grootsche verhoudingen, de geweldige afmetingen. Alles is hier reusachtig, ontzagwekkend, maar tevens huiveringwekkend. ☒ De ellipsvormige muur bestaat uit twee rijen boven elkander geplaatste bogen. Gelijkvloers worden deze gedragen door Dorische pilasters, terwijl de half-

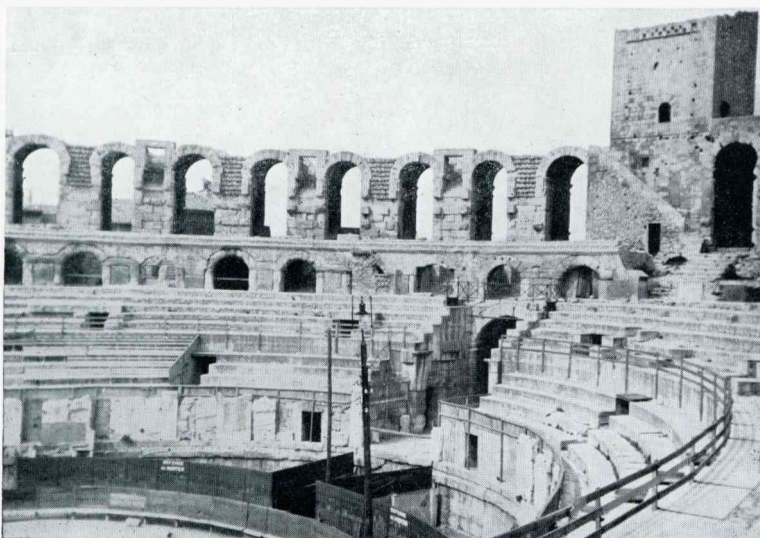

Foto N. J. Dijkstra

IN DE ROMEINSCHE ARENA TE ARLES

zuilen van de eerste verdieping Korinthische kapiteelen hebben. Er zijn vier hoofdingangen en in de 9de eeuw, toen het Amphitheater waarschijnlijk als fort gebruikt is, zijn er vier torens aan den muur toegevoegd. Onder den grond vindt men een doolhof van onderaardsche gangen en kelders, waar men vroeger de wilde beesten en andere slachtoffers der spelen huisvestte. Ook werden deze ruimten wel als pakhuis voor goederen en eigendommen gebruikt. ☒ Met moeite vind ik mijn weg door de overwelfde gangen en tunnels, langs trappen en over steenbrokken, terwijl ik telkens aan diepe holen en zwarte gaten kom en terdege moet oppassen om niet ergens in een donkeren put te rollen of te verdwalen. ☒ De zon schijnt recht in de Arena binnen, vult de ellipsvormige ruimte en speelt over de in verschillende secties verdeelde zitplaatsen. Toch hangt hier niet die vriendelijke, blijde atmosfeer die het Theater kenmerkt, en die tot rusten en droomen noodigt. Het Amphitheater is grimmig en grauw, het is er kil en donker, hoewel de zon er schijnt. De atmosfeer is er beklemmend, beangstigend bijna. Het is alsof het gebrul van wilde beesten en het hartstochtelijk getier van een redeloze menigte er nog in de lucht hangen. ☒ De Arena is een geweldig historisch monument, indrukwekkend en grootsch van opzet, doch huiveringwekkend van donkere herinneringsbeelden. . . . ☒ St. Trophime, een heel oude Romaansche kerk, is de mooiste (volgens den reisgids) uit Provence. Vooral het voorportaal is beroemd door het prachtige beeldhouwwerk. Aan weerskanten van den ingang, tusschen fijne, door liggende leeuwen gedragen zuiltjes, staan de figuren van verschillende heiligen. Binnen is de vensterlooze kerk vrij donker. Slechts van achter het altaar valt door gekleurd glas wat licht naar binnen. Het koor en enkele van de zijkapellen zijn later aangebouwd, de oorspronkelijke kerk en het voorportaal stammen uit de XIIde eeuw. ☒ Achter de kerk ligt het klooster, dat ook in de XIIde eeuw gebouwd werd. Hier vindt men den open binnenhof omgeven door oude kloostergangen. Twee van deze arcadengalerijen zijn Romaansch, de twee andere zijn Gothisch en van lateren datum. Het beeldhouwwerk aan zuilen en kapiteelen met afbeeldingen van heiligen en voorstellingen uit het Oude en Nieuwe Testament is ook hier prachtig. ☒ Van de zonbeschenen, met gras en heesters begroeide binnenplaats ziet men den vierkanten, uit verschillende verdiepingen bestaanden klokketoren die, met een puntdakje gekroond, hoog boven het klooster uitrijst. Heel stil is het hier, een klein wereldje apart, waar de geluiden van de stad niet doordringen. ☒ Buiten gekomen wip ik nog even het museum Lapidaire binnen, waar men veel opgegraven voorwerpen vindt uit den Romeinschen tijd, o.m. verschillende halfvergane sarcophagen met en zonder inhoud. Later op den dag ga ik dan nog een bezoek brengen aan het oude Romeinsche kerkhof, de Aliscamps. ☒ Als ik daar wandel, langs die lange populierenlaan met oude Romeinsche en andere graven (de geliefde Zondagsche wandeling van de Arlésiennes) dan zakt juist de zon, als een vuurroode bol, over de wijde landen weg. En als ik aan het andere einde der grafsteenlaan, aan de kapel St. Honorat kom, dan begint de schemering reeds snel te vallen. ☒ Bij de kapel vind ik een man, die er briefkaarten en andere souvenirs verkoopt en die mij den in Romaanschen bouwstijl opgetrokken tempel van binnen laat zien. Tusschen de dikke ronde zuilen wijst hij mij een ouden altaarsteen, een heidenschen steen, daar er volgens den gids nog dieren- en menschenoffers op gebracht zijn. Ook een heel oud doopvont wijst hij, terwijl hij mij in een zijtempel een, in een looden bak gelegen, uitgedroogde mummie van een Romeinsche dame doet bewonderen. ☒ In het schemerig avonduur is dit alles niet erg opwekkend. Ik ben dan ook blij als ik de lange kerkhoflaan weer uitgewandeld ben en de vrolijke avondlichten van het stadje me tegenblikken. ☒ Er is te Arles ook nog een heel oude badinrichting uit het paleis van Keizer Constantijn, dat zich vroeger van de Rhône tot aan het Forum uitstrekte. Nu vindt men er alleen nog de baden, waarvan de steenen door buizen verwarmd werden. ☒ Ook in de naaste omgeving van de stad vindt men nog veel herinneringen en overblijfselen uit die oude verre tijden. Zoo is er b.v. tusschen Avignon en Nîmes een Romeinsch aquaduct, de Pont du Gard, dat gelegd is over de Gardon-vallei. Deze waterleiding, op bevel van Agrippa gebouwd met het doel om Nîmes van water te voorzien, is 270 m lang en 50 m hoog. Het water liep in een ongeveer 2 m diep, met platte steenen overdekt kanaal, dat bijna nog geheel intact is. Men heeft nu langs het aquaduct een gewone brug voor het verkeer gebouwd. ☒ Dan vindt men in de buurt van Arles

nog verschillende oude kasteelen, kloosters en dorpjes, die de moeite van een bezoek waard zijn. De meest interessante tocht in de omgeving is naar de oude ruïnen-stad Les Baux die, verlaten op een hoogplateau, te midden van het woeste Alpillebergland ligt. ☼ Zoo is dus Arles, waar alle eeuwen elkander ontmoeten en de hand reiken, tevens het middel- en uitgangspunt van een oeroude grijze landstreek met zoo vele halfvergane, nochtans duidelijk sprekende getuigen van een vreemd en ver verleden

Zijn laatste prooi

DOOR H. E. KUYLMAN

PLOTSSELING hief de haas den kop luisterend op, zijn neusvleugels trilden zenuwachtig en een rilling voer hem over den rug. ☼ Even richtte hij zich op de achterpooten, keek over het weiland en drukte zich dan met

in den nek liggende ooren op den bodem. ☼ Er was onraad, zijn fijne neus vertelde hem dit, groot gevaar dreigde hem, want zijn instinct bedroeg hem daarin nooit, maar wat 't was, dat wist hij nog niet, en daarom juist was hij zoo angstig. ☼ Nu brengt het windje hem de lucht, die hij 't meest van alle vreest en nu weet hij ook wie de jager is, die op zijn bloed belust, zijn spoor volgt. ☼ Met doodsangst in de oogen sluipt hij eerst gebukt door het gras, verdwijnt aan den rand van de weide in een karrespoor en dan in de lange beukenlaan vliegt hij vooruit, om honderd meter verder, stil te houden, rond te kijken en niet wetende van welken kant het gevaar zal komen, terug te keeren tot bij het punt van uitgang. ☼ Hierop heeft het wezeltje gewacht; zich niet haastend, doch met hardnekkige zekerheid het nog warme spoor volgend, weet 't bij ondervinding, dat zijn prooi hierop zal terugkeeren en als een oude boomstronk een goede dekking biedt, verdwijnt 't, als had de aarde 't verzwolgen. ☼ En ook deze hinderlaag blijkt goed gekozen, want juist bij deze plaats houdt de haas even stil om naar zijn vijand uit te zien.

Een sprong, een snerpande kreet en voort vliegt de haas met den dood op zijn rug, niet bij machte zich te ontdoen van het wezeltje, dat nu met de scherpe tandjes de plaats zoekt waar een beet het einde zal brengen. ☼ Gillend rent de haas voort en plotseling ziet hij iets, wat hem redden kan. Een over den ingang van een konijnenhol gegroeide wortel kan hier de eenige redding brengen. ☼ Met een paar groote sprongen is langoor bij het hol en dan den kop zooveel mogelijk buigend, wringt hij zich door de nauwe opening, den wezel van zijn rug stroopend. Zoo vlug hij kan, glijdt hij het hol binnen en verdwijnt in een der vele pijpen, die toevallig weer een uitgang heeft. Dadelijk is hij weer buiten, en met zijn laatste krachten springt hij weg, zijn vervolger, die nog beduusd is van den streek, dien de haas hem geleverd heeft, achterlatende. Juist wanneer het wezeltje zal terugkeeren naar het holletje onder den eikenstruik, klinkt een zacht gepiep tot hem door en oogenblikkelijk glijdt het als een slang zoo lenig door het heideruig recht op het geluid af. ☼ De veldmuis ziet een moment te laat het doodelijk gevaar en voor zij het nestje in de aarde heeft kunnen bereiken, maken de scherpe tandjes van den bruinen roover een einde aan haar bestaan. ☼ De lente kwam met onhoorbare schreden langs de beek, die altijd zingend haar water over den zilveren bodem

voerde. Zij kuste de sluimerende aarde wakker, deed speenkruid en dotterbloem ontwaken, wekte de anemoontjes en riep de varens toe, dat zij haar bladeren moesten ontrollen. ☼ En toen daar een groeien en bloeien begon, voelde het wezeltje ook nog iets anders dan zijn altijd durenden lust naar bloed. Dikwijls luisterde het op stille avonden naar de onbestemde geluiden, die door het bosch waarden en geen enkel gerucht ging zijn oor voorbij. Het ritselend gekraak van over de dorre bladeren trippelende pootjes van muis of rat, het snuffelend gezoek van den egel, de vlugge sprong van haas of konijn, het klokkend geroep van den fazant, het „srrr, srrr” van de patrijzen, al deze klanken zouden anders zijn bloeddorst opgewekt hebben, maar nu liet het ze aan zich voorbij gaan en wachtte op een ander geluid, dat evenals in de vorige lente, zeker zou komen. ☼ Na een lentedag, waarop aan de wilgen de zilverblanke parelen waren opengebarsten en de goudgele meeldraden zich wijd uitspreidden om hommel en bij toegang te verleen, sloop het wezeltje

tusschen de ranken van een over den beekoever slingerende klimop en verraste een sluimerend roodborstje. ☼ Nog bezig zijn prooi te verorberen, voelde het de nadering van een, die zijn spoor gevolgd was en zich op de achterpootjes verheffend om te zien wie zijn vervolger was, rook het plotseling de lucht van een soortgenoot. ☼ Dadelijk daarop kwam een ander wezeltje den weg af dien hij gevolgd was en zonder zich te bedenken vloog hij als een veer omhoog, klauwend en bijtend toen hij met den ander in aanraking kwam. Ook deze liet zich niet onbetuigd en schreeuwend rolden zij over de dorre eikenbladeren en takelden elkander aardig toe. ☼ En toen het gevecht plotseling gestaakt werd, was tegelijkertijd de vriendschap gesloten, die hen gedurende den lenteden zomertijd bij elkander zou houden. Waar het wezeltje op gewacht had, was gekomen; de lente had hem een vrouwtje gebracht. ☼ Van het paar wezels, dat een kilometer verder woonde, was het vrouwtje in den val gelopen, die de boschwachter geplaatst had. ☼ Nu zwierf het mannetje

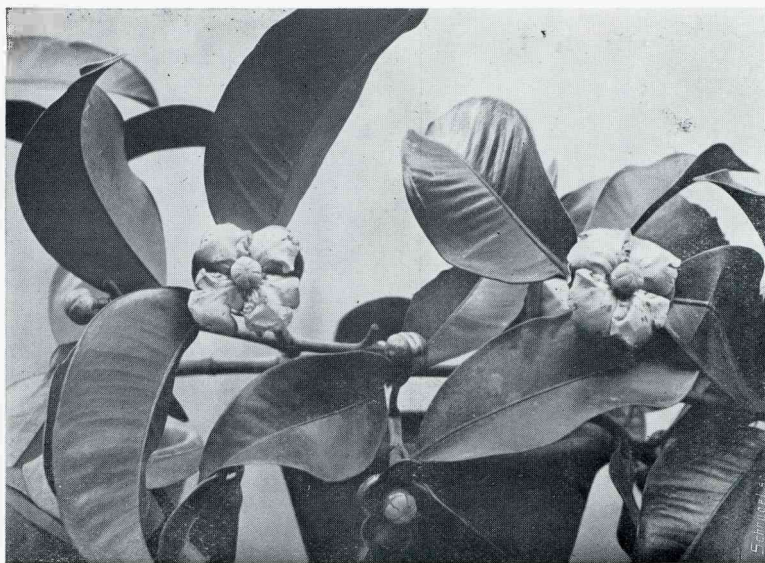

DE PLACE DU FORUM TE ARLES

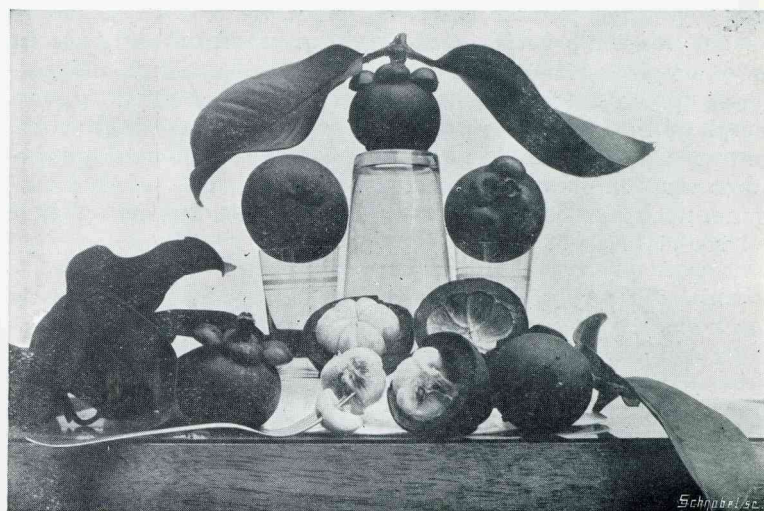
eenzaam rond en om zijn verdriet over het verlies te vergeten, was hij bloeddorstiger dan ooit. Des daags sliep hij, maar als de avond viel, ging hij op jacht en menige haas en konijn, fazant en patrijs werden besprongen en met een enkelen beet achter het oor of in den strot afgemaakt. ☼ Steeds verder moest hij zijn strooptochten uitstrekken om aan zijn onleschbaren lust naar het warme bloed te kunnen voldoen en zoo gebeurde 't, dat hij op zekeren avond op het terrein kwam van het paartje, dat reeds aanstalten maakte om in het holletje onder den eikenstronk een nest te bouwen. Toen het mannetje het spoor van een muis volgde, terwijl het vrouwtje bezig was zachte bouwstoffen in het hol te brengen, stond hij plotseling voor den indringer, die de muis ook gevolgd was. En deze toevallige omstandigheid bracht aan het muisje de redding, want zonder zich te bedenken vlogen de twee roovers op elkander toe en de scherpe tandjes en nagels scheurden en krabden in het vleesch. Beiden schreeuwden zij van woede en pijn. Nu eens hielden zij elkander omklemd, dan weer rolden zij over den grond, met lenige vlugheid zich losmakend uit elkanders greep. ☼ Maar al was de indringer inderdaad sterker, toch miste hij de morele kracht, waarmede de ander vocht. Deze streed voor een doel en voelde zich krachtig in de wetenschap, dat hij winnen moest, wilde hij zijn geluk behouden. ☼ En dat bracht hem ten slotte de overwinning,

want toen zij al vechtende het holletje hadden bereikt en de vree mdeling zich daarin een oogenblik wilde terugtrekken om opnieuw krachten te verzamelen, werd hij zoo woest en roekeloos aangevallen, dat hij angstig piepend vluchtte, nog een eind achtervolgd door den overwinnaar. ☞ Deze keerde daarna naar zijn wijfje terug en beiden lekten zij de wonden, die hij in den strijd had opgelopen. ☞ Toen de bloesems van lijsterbes en vogelkers zoete geuren verspreidden en de kastanjes hun kaarsjes op de groene blakers ontstaken, bevonden zich in het wezelnest vijf jongen. Daarmede vermeerderden de zorgen der ouders; tijd voor spel, zooals vroeger, wanneer zij elkaar in het lage hout vervolgden, was er nu niet meer. Feller dan ooit joegen zij achter al wat voedsel kon verschaffen voor hun kroost. En in den schoonen lentetijd, waarin dagelijks de eierschalen braken en het jonge leven te voorschijn kwam, waarin in hol en leger konijn en haas geboren werden en de muizen zich snel vermenigvuldigden, was er van alles overvloedig en de jongen groeiden dan ook snel op. ☞ Maar toen kwam er een tijd, dat na het uitvliegen der jonge vogels en het loopvaardig worden van de viervoeters het voedsel schaarscher werd. Wel klonk nog dikwijls in stille nachten de doodscreet van een konijn of haas en fladderde met schor gekakel een fazant van zijn slaapplaats, den doodelijken last, die zich aan zijn hals vastgebeten had, een eind medevoerend, doch dergelijke vangsten werden hoe langer hoe zeldzamer en hoe graag de wezels ook bij schemering of des

nachts jaagden, nu kwam 't niet zelden voor, dat zij er des daags op uit trokken. ☞ Boven de heide zweeft de havik, zijn blik priemt door het loover van de kreupeldennen, dringt door het dichte heideruig en helmgras, schouwt kilometers ver en niets, dat zich beweegt, ontgaat hem. ☞ De haas ligt met in den nek gedrukte ooren in het leger en siddert van angst. Zijn oogen puilen uit de kassen, want daar boven hem is een vijand, dien hij niet ontloopen kan. De wulp, die tegen de zuidoostzijde van het heuveltje zijn nest met vier eieren heeft, drukt zich ook zoo plat mogelijk op den bodem en evenals van den haas vloeien zijn kleuren ineen met die van de heide. ☞ Het korhoen bij het heideplasje heeft zich verscholen onder het dichte groen van de kreupelwilgen, toen het blonde tapuitje de komst van den roover aankondigde en daarna in het oude konijnenhol, waarin zich zijn nestje met vijf jongen bevond, verdween. ☞ Ook het wezeltje, dat de aanwezigheid van den haas geroken heeft, heeft plotseling zijn jacht gestaakt en heeft zich verborgen, maar zijn geduld is niet zoo groot als die van de anderen en nu de wind hem vertelt, dat zijn prooi, de haas, niet ver af is, kan het zijn lust naar het warme bloed niet meer bedwingen en als een slang slingert het zich in de richting van het leger. ☞ En terwijl de haas naar boven staart, nadert

BLOEIENDE MANGGISTAN

MANGGISTAN

hem de dood dien hij van dien kant niet verwacht. ☞ Een sprong en als een klit heeft het wezeltje zich aan zijn hals vastgezogen en met een schrillen kreet vliegt langoor op, onverschillig voor het gevaar in de lucht. Als een pijl uit den boog schiet hij naar voren, rent over de heide, zijn doodsang uitschreiend in bange, lange uithalen. ☞ Reeds hebben de

tandjes van den wezel de kwetsbare plek gevonden, als gelijk een steen de havik door het luchtruim flitst en zich met jubelenden jachtkreet op haas en wezel werpt. ☞ Zijn klauwen grijpen toe en omschroeven het lijf van den wezel en den hals van den haas. ☞ Eenige meters nog springt de laatste verder en dan zijgt hij neer met de doodelijke wonde achter het oor, die den wezel hem toebracht en waaruit nu druppel na druppel het leven wegvloeit, het zilveren heidezand roodkleurend met zijn bloed. ☞ De wezel wringt en worstelt om los te komen, maar juist door dezen tegenstand sluiten zich de klauwen van den havik als een bankschroef

om zijn lichaam en persen er het taaië leven uit. Niet lang duurt 't of haas en wezel, prooi en jager, liggen naast elkander in het witte zand, als buit van den havik, die met een paar krachtige snavelhouden een einde maakt aan hun bestaan. ☞ Op den horst in den ouden den doen de jonge haviken zich te goed aan den overvloedigen maaltijd, terwijl in het holletje onder den eikenstronk de jonge wezels tevergeefs wachten op hem, die nooit meer zal terugkeeren.

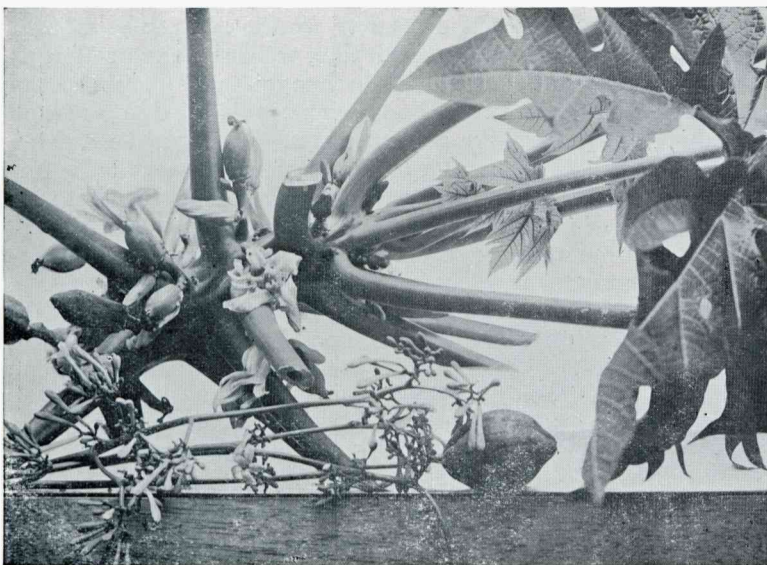
Indische Vruchten

DOOR DR. B. POLAK

DAT over den smaak niet valt te twisten, is heel duidelijk. Want als we met den smaak bedoelen den indruk, die via ons smaakzintuig tot het bewustzijn komt, dan is dit wel een zuiver individueele gewaarwording, die aan geen ander is mee te deelen. Men kan er zich alleen toe bepalen om weer te geven, of die gewaarwording al dan niet aangenaam is geweest. De taal kent geen termen om smaak en reukindrukken aan te geven, deze indrukken zijn alleen, en dan nog zeer vaag, te omschrijven, een omschrijving, die noodzakelijkerwijs alle objectiviteit mist. ☞ Wanneer dan ook over de smakelijkheid van Indische vruchten een oordeel gegeven wordt, dan zal men moeten bedenken, dat: „the proof of the pudding is the eating”, een proef, die ieder voor zich zal moeten nemen, na zich hoogstens van te voren een weinig aan een ander gespiegeld te hebben. Men kan deze proef nemen, ook zonder verre reizen te doen, daar dank zij de bemoeiingen van het Koloniaal Instituut geregeld getracht wordt, Indische vruchten in Nederland te importeren en

RAMBOETAN

BLOEMTROSSEN VAN PAPAJA

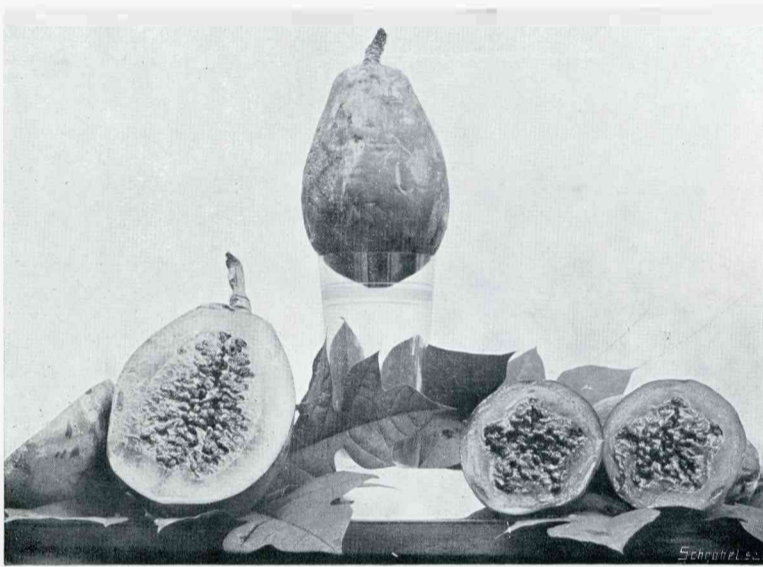
hier te lande verkrijgbaar te stellen. Daarbij moet men bedenken, dat niet altijd het vervoer deze vruchten ten goede is gekomen en verder, dat men vele ervan niet direct lekker vindt; vooral niet in Nederland, waar zooveel ander fruit, waar men bovendien geheel mee vertrouwd is, te krijgen is. De meeste Indische vruchten hebben een vreemd aroma of een zonderling bij-smaakje, sommige hebben ook nog een eigenaardig gekleurd melksap in de schil; dit alles maakt, dat wat: „de boer niet kent, hij ook niet eet”. Bedenken we echter, dat ook de banaan zoo'n tropische vrucht is, met een voor Hollandschen smaak eigen aroma en zien we, hoe na aanvankelijken weerstand, deze een ongekende populariteit heeft weten te veroveren, dan kunnen we ten opzichte van de andere Indische vruchten ook hoopvol zijn. Het hangt er maar van af, of het mogelijk zal zijn ze in voldoende

groote hoeveelheden tegen niet al te hoogen prijs in den handel te brengen. Voorloopig zullen het allereerst de oud-Indisch gasten zijn, die deze vruchten koopen; zij proeven met het aroma der vrucht iets van het land, waar zij zoovele, dikwijls de beste, jaren van hun leven hebben doorgebracht en waar dit ooft altijd overvloedig werd gegeten. In streken, waar veel fruit te krijgen is, d.w.z. vooral in West-Java, eet men bij iederen maaltijd eenige vruchten, te beginnen met het ontbijt. De inheemsche bevolking en de in Indië geboren Europeanen zijn enthousiaste vruchteneters, doch ook de import-Europeanen wordt weldra daartoe bekeerd. Deze laatste moet echter dikwijls eerst nog een leertijd doormaken, op de zelfde wijze als dat hij moet acclimatiseeren. Het is alsof in de vruchten van een bepaald gebied, het karakter, de essence van die streek is meegegroeid. Past men zich aan, leert men het land liefhebben, dan zullen de vruchten anders genoten worden, dan wanneer men nimmer daarin slaagt. Een Betuwsche meikers heeft iets in zich van het sappige, malsche Hollandsche land, een goudreinet heeft iets stoers en stevigs, een eerlijken, zuiveren smaak. De meeste Indische vruchten daarentegen missen dat rinsche, frissche, zij hebben dikwijls iets geparfumeerds, ze zijn zacht, half vloeibaar. Zij dragen eveneens het karakter van het land, waar zij groeiden en met welks sappen zij zich hebben gevoed, een land van zware geuren, van aanhoudende zonnwarmte en weelderige vegetatie. Het is zeer typisch in Indië op te merken, dat de

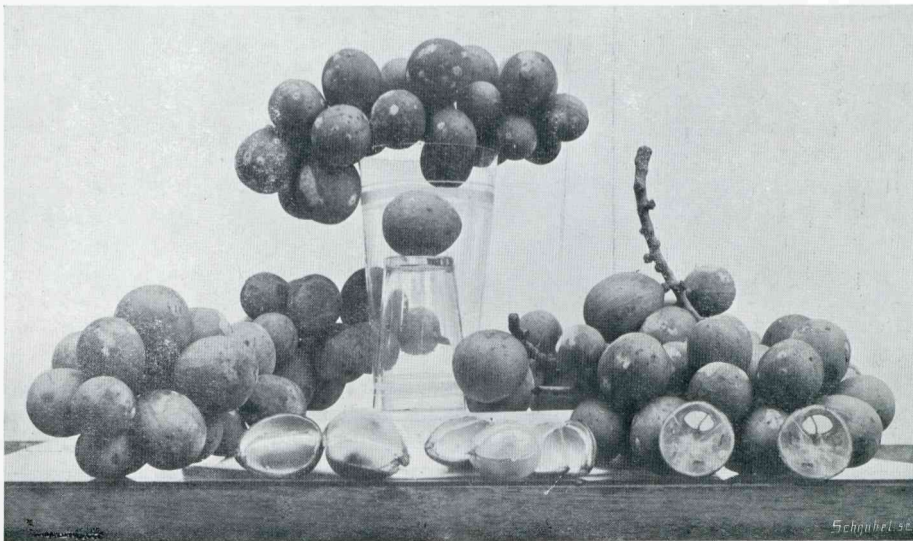
genen, die een doorlopend heimweh koesteren, die een zeker chauvinisme tot cultus verheffen en land en volk te midden waarvan zij leven eigenlijk haten, dat dezulken dit fruit niet aanraken. Deze lieden eten uit liefde voor het verre Nederland slechts Australische appels en peren, terwijl de rijst bij hen nooit anders wordt opgediend dan met boter en suiker, op goed vaderlandsche wijze. Den Indischen vruchten wordt dikwijls verweten geen „beschaafd” fruit te zijn, d.w.z. dat men ze niet altijd zonder kleverige vingers of een druipend gezicht kan verorberen en verder, dat ze niet zoo veredeld zijn als de Europeesche. Dit laatste bezwaar is echter heel betrekkelijk. Inderdaad zijn onze goede appel- en perensoorten producten van jarenlange doorgevoerde selectie, maar ook de Indische vruchten zijn geen „wild” fruit, zooals bijv. boschbessen of bramen. Het minst geselecteerd zijn wel die vruchtensorten, die uit tropisch Amerika zijn ingevoerd, de oorspronkelijk Indische zijn daarentegen meestal echte, typische cultuurplanten met een groot aantal variëteiten, die elk voor zich om bepaalde gewenschte eigenschappen worden aangehouden. Het duidelijkst komt dit uit bij de pisang of banaan, die in talloze variëteiten in de tropen wordt gekweekt en waarvan de goede soorten niet eens meer zaad voortbrengen, maar uitsluitend door stekken worden voortgeleid; een gewas dus, dat op deze wijze in de vrije natuur geen bestaansmogelijkheid meer heeft. Men ziet deze oude cultuurplanten, de pisang, de mangga, de broodvrucht, dan

ook op den Boroboedoer afgebeeld. Ondanks dat deze vruchten sterk veredeld zijn, is er toch nog wel een en ander aan te verbeteren. Aan de edele soorten, mangga en citrusvruchten, wordt dan ook van overheidswege reeds gewerkt, mogelijk dat men op den duur zijn aandacht ook aan het andere fruit gaat schenken. In afwachting daarvan kan men toch in Indië danig tevreden zijn over de vele en zeer voortreffelijke vruchten, die het land oplevert, gedurende het geheele jaar, maar toch het meest aan het eind en begin van den regentijd. Niet de geheele Archipel is zoo rijk bedeed; Java levert de meeste vruchten.

Op dit eiland kan men twee centra onderscheiden; het westen, de Ommelanden van Batavia en het oosten, de streek om Pasoeroean. Het grootste deel der hier te bespreken soorten komt uit de Ommelanden, Oost-Java levert echter de beste mangga's en sinaasappels. Sommen we op, wat de Indische vruchten in 't algemeen gesproken met elkaar gemeen hebben, dan is dit: een hoog suikergehalte, groote hoeveelheden sap en weinig harde, cellulose bestanddeelen. Hierdoor zijn ze ook voor zwakke magen licht te verteren. Van vele eten we een gedeelte, dat bij de

PAPAJA

DOEKOE

ons bekende Europeesche vruchten in 't geheel niet voorkomt, n.l. de zoogenaamde „zaadrok”. Deze vruchten hebben een leerachtige, of harde schil, de „pitten” of zaden echter bezitten een extra omhulsel, dat zoet en sappig is, en dat met den botanischen term „zaadrok” wordt aangeduid. Tot deze categorie behooren in de allereerste plaats: DE MANGGISTAN, *Garcinia Mangostana* L.

Deze geldt als de edelste tropische vrucht, de „koningin” der vruchten. Alleen het uiterlijk ervan is reeds zeer aantrekkelijk. De vruchten zijn kogelrond, zoo groot als een kleine appel, met een kroontje en een kelk voorzien. De kleur van de schil is donkerpaars, om den sappigen zaadrok te bereiken, snijdt men op de helft met een mes een oppervlakkige cirkelsnede en klapt daarna de vrucht open. De zaden, omgeven door een sneeuw wit moes, liggen in 5 à 6 schijfjes naast elkaar en steken prachtig af tegen de roodachtige snede van de schil. Men haalt ze er één voor één uit en laat alleen den zaadrok in den mond smelten, de pit wordt niet gegeten. Vrijwel iedereen is ook bij eerste kennismaking enthousiast over den fijnen smaak en het aroma. Een 18e eeuw sch Engelsch reiziger bericht ervan: „It looks too beautiful to eat; but how the sweetest, rarest essence of the tropies seem to dwell in it, as it meets to your delighted taste”. Volgens Rumphius, den 17e eeuw schen natuuronderzoeker, die op Amboon woonde, eet een zieke deze vrucht nog, als hij geen andere spijs meer aanraakt. Weigert hij echter ook manggistan, dan moet men aan zijn behoud gaan twijfelen! De vrucht gaat vrij snel tot bederf over, de witte schijfjes veranderen dan in een gele massa, hetzelfde gele melksap, dat ook uit de schil druppelt zoo nu en dan. Behalve dat, bevat de schil nog een zwartige looistof, die op de messen en aan de vingers leelijke vlekken nalaat. Deze stof wordt wel gebruikt voor het zwart verven van garens. De beste manggistanen komen uit West-Java, ze worden vandaar naar elders vervoerd, doch ook te Batavia zijn deze vruchten nooit goedkoop. De boom groeit slechts beneden 1000 m zeehoogte en draagt pas vrucht in het tiende tot vijftiende jaar en wel vooral in de maanden Februari en Maart. Ze bloeit van Juli-October, de bloemen zijn van binnen geelachtig-rood. Merkwaardig is, dat er geen mannelijke (meeldraad)bloemen gevonden zijn en dat desondanks toch vruchten worden voortgebracht. RAMBOETAN, *Nephelium lappaceum* L.

Deze is zoowat in denzelfden tijd van het jaar rijp als de Manggistan; hoewel ze veelal als minder fijn geldt, streeft ze wat smaak betreft de Mangis toch aardig op zij. Het is ook hier weer de zaadrok, die gegeten wordt. Deze wordt omgeven door een leerachtige schil, waarop talrijke stekels. De vruchten zijn mooi, purper- tot geelrood gekleurd en doen veel aan paardekastanjes denken, waarmede zij trouwens tot dezelfde familie behooren. Om het eetbare deel te bereiken, maakt men een klein sneedje in de schil en knijpt met de vingers de kern eruit. De pit wordt door een sappige, witte, glazige, kraakbeenige massa omgeven, van de consistentie van een gedopt kievitsei. De pit wordt niet meegegeten; de sappige zaadrok is zoet en overheerlijk van smaak. Van deze vrucht, die trouwens zeer goedkoop is, kan men feitelijk steeds dooreten, net zoo lang, tot men schrikt van de groote stapels schillen en pitten, die zijn achtergebleven. De ramboetan wordt ook wel tot compôte verwerkt; een verfijnde manier om ze op te dienen is afgesneden van de pit, in glazen, waar ze uitgelepeeld worden. Ze groeit aan een boom van 15—20 m hoogte, in de laagvlakte en wel het meest in de Ommelanden van Batavia. Het is een zeer mooi gezicht als de vruchten rijp zijn, in donkerroode trossen tusschen het groen hangen. In dien tijd komen er echter allerlei roovers op af, zooals vliegende honden en vleermuizen, zoodat de

boomen streng bewaakt dienen te worden. Tegen de mieren, die op de vruchten bij honderdtallen worden aangetroffen, is echter niets te doen. Evenals de manggistan is de ramboetan een zuiver Indische vruchtboom en evenals bij deze, kunnen ook hier de vrouwelijke bloemen zonder stuifmeel vruchten voortbrengen. De ramboetans zijn meer dan eens in Nederland geïmporteerd, jammer genoeg verliezen ze door het vervoer het fraaie uiterlijk, de stekels worden zwartachtig. In het Buitenzorgsche wordt de kapoetassan, een grootere vorm met wratten in plaats van stekels en van een zeer fijnen smaak, op de markt gebracht. De litche is een Chineesche ramboetan, waarvan de ontpitte vruchten ook wel in blik in de Chineesche boardinghouses te Amsterdam verkocht worden. DOEKOE, *Lansium domesticum* Corr.

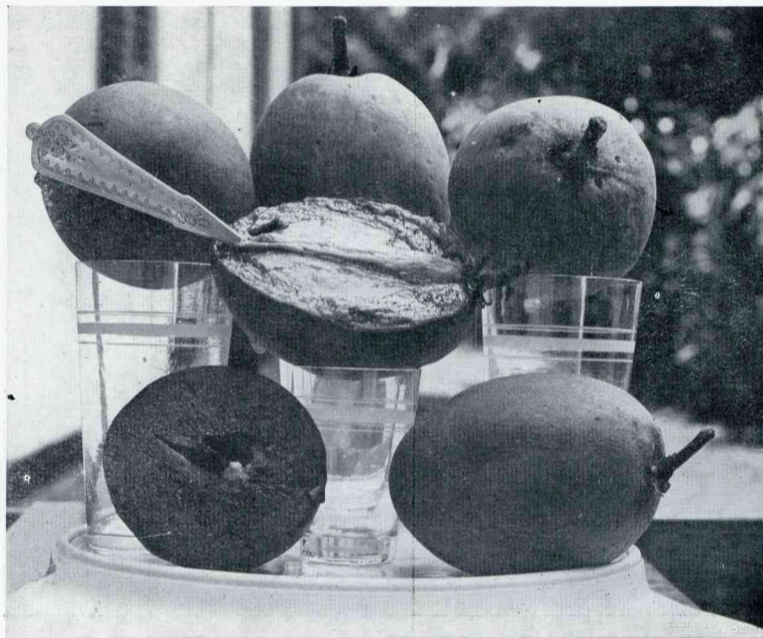
De doekoe staat minder in aanzien dan de beide voorgaande vruchten. De goede soorten zijn m.i. echter zeer smakelijk, vooral zeer zoet; bij de kleinere vormen is de zaadrok te dun, zoodat men gemakkelijk in de galbittere pit bijt. Groote doekoe's hebben ongeveer den vorm en de afmetingen van een pruim, de dunne, leerachtige schil is fletsgeel, men kan ze met de vingers open knijpen, er zitten dan ongeveer 5 glazige, eetbare schijfjes in. Deze vruchten zijn zeer goedkoop en worden vooral door de inheemsche bevolking gegeten. De boom wordt 15 à 20 m hoog, en wordt veel in de Omme-

landen van Batavia gekweekt, de rijpheid der vruchten valt in Maart en April. PAPAJA, *Carica Papaya* L. De papaja groeit aan een hoog opschietend, boomachtig, snel groeiend, doch kortlevend kruid, in de heete laagvlakte. Haar oorspronkelijk vaderland is Zuid-Amerika, maar ze komt in Indië, waar ze uit zaad wordt voortgekweekt, in talloze variëteiten voor. Ze is in Amerika dan ook nergens wild gevonden, is daar ook ongetwijfeld een oude cultuurplant en moet spoedig na de ontdekking van dit werelddeel al naar de oude wereld zijn overgebracht. Van Linschoten beschrijft in 1598, dat ze: „uit Spaansch-Indië is gekomen, eerst namelijk uit de Philippijnen naar Malakka en vandaar naar Indië”.

De vrucht van papaja lijkt eenigszins op een meloen, ze heeft oranjekleurig vruchtvleesch en zwarte pitten. Papaja's kan men het geheele jaar krijgen, ze zijn zeer goedkoop, gezond en smakelijk; na de pisang de meest algemeene vrucht. Het melksap bevat „papaine”, een stof, die eiwitverterend werkt, en dit zou den gunstigen invloed van de papaja op onze spijsvertering verklaren. Het blad wordt wel om dezelfde reden met taai vleesch samengekookt, waarna dit malsch wordt. Van Linschoten schrijft verder dat de papaja: „slechts wil groeien, indien er twee bij elkaar staan, een mannetje en een wijfje”. Dit slaat op de tweehuizigheid, er worden of meeldraad of stamperbloemen voortgebracht. SAWO MANILLA, *Achras Zapota* L.

Deze, eveneens uit Amerika afkomstige, vleezige vrucht is vrij geregeld in Holland te krijgen, in Amsterdam werd ze wel als „Indische peer” op straat gevent. De sawo lijkt eenigszins op een gladden, regelmatig aardappel; het bruine vruchtvleesch is zeer zoet en wordt uit de gehalveerde vrucht uitgelepeeld. Behalve de zoete smaak is er nog een vreemd bijmaakje, waaraan het onvriendelijke oordeel: „tabak en bruine suiker” moet worden toegeschreven. Sawo's zijn het geheele jaar in vele vormen te krijgen, de beste komen uit de buurt van Batavia. (Slot volgt)

HEGEL werd eens door zijn niet weinig verschrikten bediende in zijn werkkamer gestoord met de mededeeling, dat er brand in huis uitgebroken was. De wijsgeer keek den bediende afwezig aan, schudde het hoofd en zeide: „Zeg dat toch tegen mijn vrouw; je weet, dat ik me niet bemoei met dingen die 't huis betreffen”, waarna hij weer in gepeins verviel.

SAWO MANILLA

DE FUUT VAN DROEVENDAL

DOOR R. J. DE STOPPELAAR

TUSSCHEN twee groote plassen, de Rommertsmeer en de Groote Saiter, ligt in de buurt van Eernewoude, een kleine waterkom, Droevendal genaamd. Vanwaar deze melancholieke benoeming komt, weet ik niet,

want het fleurige waterrondje, dat met twee nauwe door-gangen verbonden is met de groote dobben, heeft niets droevigs, noch gelijkt het op een dal. In zomertijd rondom door hoog riet omgeven met een paar elzen en wilgen er tusschen, is het een rustig, beschut, vroolijk plekje. In het midden is een strook open helder water, de rest van de kom is volgegroeid met waterplanten. Nu bloeien er de witte waterlelies, de gele plompen, steken de bruine bloeiknotsjes van het fontein-kruid uit boven de bladen van watergentiaan en kikker-beet, rijzen er de groote stekelbladen van de wateraloë, staan tusschen 't riet de lischodden, de mattheiezen, de roode zwanebloemen, gele lisschen, gulden groote boterbloemen, de lila bloesems van watermunt, straks de blanke schermen van scheerling en engelwortel. In dit poeltje woont ieder jaar een Futenpaar. In het Zuidelijk deel. De Noorderbocht is het tehuis voor een

NEST MET EIEN VAN DEN FUUT

nend uit den tijd dat het futenbont als grèbe een gezocht artikel was voor kraagjes en mofjes. Als ge hun te dichtbij komt naar hun zin, zinkt het lijf half weg in het water, zoodat de lange hals als een soort periscoop van een duikbootje er nog

bovenuit steekt, en dan met een vlug sprongetje duiken ze onder om een honderd meter verder weer boven te komen. Nog nimmer heb ik een fuut op het land gezien. Zoo'n dikke welgedane meerkoet kunt ge menigmaal aantreffen, staande tusschen 't riet als een gludere rentenier, maar een fuut doet alles op het water, zelfs slapen geloof ik. Vliegen kan hij best, maar nog beter duiken en zwemmen. Hij is de meest handige duiker en zwemmer der vennen. Als een torpedo schiet hij onder 't water door, jagend op buit van kikkertjes, visschenbroed, torren en allerlei andere wriemelaars der wateren. Een paar weken na de aankomst begint het mooie minnespel der satijnen lang-

halzen. Zij aan zij zie ik ze dan drijven over den zonnigen plas met veel gebuig en gecompliceerde der gekuifde koppen. Soms dansen ze vis à vis een ouderwetsche menuet op de kammen van de rollers van den Grooten Saiter, dan weer

deinen ze borst aan borst voort over 't blinkende water met gestadig spel van hoofdsche nijingen, waarvan het einde is dat in Droevendal wordt gedoken naar wat waterplantenrommel voor het modder- en blubber-nest. Meer is het niet dan een hoop verganen afval, waarop de vier of vijf eerst witte, dra groezelige eieren, worden gelegd. Maar dat grauw-

MEVROUW FUUT VAN DROEVENDAL OP HAAR NEST

kleine kolonie zwarte sterns, wier dikke, donkere donsjongen achter in zommermaand zich geregeld zitten te zonnen op een lelieblad. Zoo halfweg April zijn de heer en mevrouw Fuut van Droevendal al weer aanwezig in het volornaat van hun prachtkleed. Fijne verschijnningen, gekleed in bruin en zwart en wit satijn. Zilverigwit glanst de onderkant. De bovenrij is donker kastanje. Een warm roodbruine kraag omgeeft den nek en een donkere kuif pronkt koket op den wit gewangden kop met verlengde veeren. Een karmijnroode snavel en een witte band over de donkere vleugels voltooien het elegante voorkomen van den kroon-, aal-, of satijnduiker. Licht en luchtig drijven zij op het water, maar steeds op hun hoede en weinig gesteld op de kennismaking der menschen. Een schuwheid, misschien dagteeke-

bruine modder- en biezenelandje heeft dit vóór, dat het niet gemakkelijk voor een nest gehouden wordt, te meer niet daar moeder Fuut bij 't verlaten van de eieren deze met een laag blubber overdekt. Nu is het Mei. In Droevendal is het riet opgeschoten. Niet ver van den kant zit tusschen de witte waterranonkeltjes het Futenvrouwtje op haar biezenplot de eieren te koesteren. Het roode oog waart spiedend rond. Het satijn van hals en buik blinkt in de zon. Het heldere veen-

HET WAPEN DER FAMILIE PICCOLOMINI
(Zie het feuilleton, blz. 404)

water weerspiegelt haar beeld. Honderd meter uit den wal zwemt het mannetje. Soms klinkt zijn roep tot zijn ega: kraor! kraor! Als de boer van de Kooi begint te hooien, zijn de kleine Fuutjes er ook. Sierlijke diertjes, grijs met witte lengtstrepen. Gezellig drijven zij met de ouden rond over den plas, mee peddelend tusschen de wieren door. En als ze moe worden, schikken ze zich tot een rijtje, dicht opeen, onder hen duikt dan moeder op en draagt ze verder op haar rug. Een eenig gezicht, zoo vier of vijf zebra-achtig gestreepte donsvogels te zien zitten als op het dek van een mooi beschilderd scheepje, dat wordt voortgeroeid. Innig vereend geniet de familie van de lange dagen en den overvloed van voedsel. Dwalen ze soms van elkaar af, dan klinkt dra de roep: kor! kor! en uit een andere zijde van het ven het antwoord, waardoor ze elkander spoedig terugvinden. Heel de zomer wordt zoo doorgebracht. Ze zien de waterloë nog bloeien en het koninginnekruid en de gele gentianen en de roode kattestaarten, maar als het diep Herfst wordt, dan verlaat de familie Fuut van Droevendal haar zomerverblijf om te gaan overwinteren op de Wadden of aan de kusten van den Atlantischen Oceaan.

GESNERIA'S

DOOR G. KROMDIJK

DE Gesneria's onderscheiden we in *Gesneria cardinalis* syn. *Gesneria macrantha* en *Gesneria naegelia*, over het algemeen *Naegelia*-hybriden genoemd. Gemakshalve zullen we haar daarom dan ook maar „*Naegelia*” blijven noemen. De *Naegelia*'s behooren tot de familie der Gesneriaceën en zijn afkomstig uit Zuid-Amerika. Ze overwinteren met een knolvormigen wortelstok. De *Naegelia*'s, waarvan talrijke hybriden bestaan, hebben prachtige fluweelachtige bladeren, die bruin of groen gemarmerd zijn en daarbij sterk behaard. De planten zijn reeds een waar sieraad door hun mooie bladeren, wat in Augustus-September nog verhoogd wordt door een prachtigen grooten eindelingschen bloemtros. Men treft ze tegenwoordig aan in vele kleuren, geel, oranje-geel, rood, en alle mogelijke tusschentinten. De *Naegelia* hybr. *Orange King*, met mooie bruine bladeren, rood-bruin behaarde stengels, en prachtige groote trossen

oranje-bloemen, vinden we wel een van de mooiste. Het zijn schitterende planten om in bloeienden toestand in huis te zetten, om haar echter geheel in de kamer of serre te kweken brengt groote moeilijkheden met zich mee. Dit kunnen we dus beter aan de kweekers overlaten, of aan de liefhebbers die in het bezit zijn van een warm kasje. De vermeerdering geschiedt door zaaien en door verdeeling der rupsvormige knolletjes, waarvan men uit elk schubbetje een plantje kan kweken. Het zaaien moet vroeg in het voorjaar geschieden, wat we op bodemwarmte in de warme kas doen. Het zaad is uiterst fijn en wordt niet met aarde afgedekt, een glasruit legt men op de zaadpan en daarop een papier om het uitdrogen tegen te gaan. Enkele malen verspenen, glas en papier verwijderen we direct nadat de plantjes opkomen. De geheele cultuur geschiedt verder in de warme kas, waar ze het best groeien in een warme-vochtige atmosfeer. Het gieten op de zacht fluweelen bladeren vermijden we zooveel mogelijk. Ze groeien het best in een luchtig doch voedzaam grondmengsel, en we moeten zorgdragen de potten flink te draineeren. Ook kan de cultuur zeer goed op den warmen bak geschieden, mits we hier ook zorgen de planten evenals in de kas, tijdig te schermen. Het eerste jaar na zaaiing kunnen de planten al wel bloeien, meerderjarige die men 's winters in drogen toestand bewaart, bloeien echter veel rijker. In vollen bloei kunnen de planten in huis geruimen tijd goed blijven. Men zorge echter, ze niet in de volle zon te zetten, daar ze gauw verbranden. Wel verlangen ze een lichte plaats vlak voor het raam. Bij scherpe zon zet men de planten dan achter de tulen gordijnen. Ook geve men nimmer koud water, maar steeds lauw, men moet niet vergeten, dat de planten zóó van den kweeker komen en dus steeds met temperatuurwater zijn begoten. Thans ziet men ze veel in bloemenmanden verwerkt, waarin ze het zeer goed doen. De cultuur van de *Gesneria macrantha*, die met een rond knolletje overblijft, is vrijwel gelijk aan bovenstaande. Ze heeft prachtige frisch groene bladeren, en bloeit met mooie vuurroode bloemen, die schitterend tegen het groene blad afsteken. De bloeitijd van deze verscheidenheid valt wat later, doch is daarom niet minder fraai.

GESNERIA NAEGELIA HYBR. ORANGE KING